

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

John Amedee Bailey, *The traditions common to the Gospels of Luke and John*. Leiden. E. Brill, 1963. Σελ. 121.

Εἰς τὰς παραλλήλους παραδόσεις τοῦ γ' καὶ τοῦ δ' εὐαγγελιστοῦ εἶχεν ἀφιερῶσει πρὸ 50 περίπου ἐτῶν ἀξιόλογον πραγματείαν ὁ πρόωρος ἐκλιπὼν διακεκριμένος ἐρευνητὴς τῆς Κ. Διαθήκης Jul. Schniewind ὑπὸ τὸν τίτλον *Die Parallelerikopen bei Lukas und Johannes* (1914). Ἀκριβῶς δὲ τὸ θέμα τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὑποκείμενον τῆς μετὰ χειρᾶς πραγματείας, ἥτις ἐκδίδεται ἐν τῇ σειρᾷ τῶν *Supplements* τοῦ ἐν Leiden ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ὀλλανδικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τοῦ E. J. Brill δημοσιευομένου διεθνοῦς περιοδικοῦ *Novum Testamentum*, ἐπεκτεινομένης ἐνταῦθα τῆς ἐρεύνης τῶν ὁμοιοτήτων μεταξὺ τῶν δύο τούτων Εὐαγγελίων καὶ πέρα τῶν κατὰ γράμμα συμπτώσεων, πλὴν οὐχὶ καὶ ἐπὶ θεολογικῶν ὁμοιοτήτων. Ἡ ἐργασία αὕτη, γενομένη ἐξ ἀφορμῆς τῶν συζητήσεων, αἰτινες προέκυψαν ἐκ τῆς διαπιστώσεως ὁμοιοτήτων μεταξὺ διαφόρων κειμένων τοῦ Κοιμηρᾶν καὶ τοῦ δ' Εὐαγγελίου, διαιρεῖται εἰς 13 κεφάλαια, ἔνθα συγκρίνονται αἱ μεταξὺ Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου παράλληλοι διηγήσεις περὶ τῆς ἀλείψεως τοῦ Ἰησοῦ διὰ μύρου, περὶ τῆς σημασίας Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, περὶ τῆς θαυμαστῆς ἄγρας ἰχθύων, περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, περὶ τῆς προσεγγίσεως εἰς Ἱερουσαλήμ, περὶ Σατανᾶ καὶ Ἰούδα, περὶ τοῦ τελουταίου δείπνου, περὶ τῶν συμβάντων μεταξὺ τούτων καὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου, περὶ τῆς ἐνώπιον τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχῶν ἐμφάνισις αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου, περὶ τῆς ἐν Σαμαρείᾳ δράσεως αὐτοῦ. Ἡ σύγκρισις γίνεται μετ' ἐπιμελείας καὶ κριτικῆς ἐπιστασίας οὐχὶ κατὰ πάντα ἀναντιρρήτου καὶ καταλήγει εἰς πορίσματα τῆς ἐρεύνης (σελ. 115-16) συνοψιζόμενα εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Λουκᾶ γνωριμίας τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν δύο εὐαγγελιστῶν κυκλοφορήσεως ἀπομνημονευμάτων προφορικῶν παραδόσεων, καὶ εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν πορισμάτων τῆς μορφολογικοῖστορικῆς κριτικῆς καὶ εἰς τὸ ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορικότητα τῶν κοινῶν παραδόσεων τῶν δύο τούτων εὐαγγελίων, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι αὐταὶ δυσχεραίνουσι τὴν ἀξίωσιν τῶν κριτικῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐξάιρουσι τὴν ἱστορικότητα τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου εἰς βᾶρος τῆς τοῦ Λουκᾶ καὶ μάλιστα τοῦ Ἰωάννου.

Η. Ι. Μπρατσιώτης.

Ernst Haenchen, *Die Botschaft des Thomas-Evangeliums*. (Theologische Bibliothek Töpelmann herausg. von K. Aland, K. Kuhn, C. Raschov und E. Schlink, 6 Heft). Verlag Alfred Töpelmann. Berlin W. 30. 1961. ss. 76.

Περίξ τοῦ ἐν ἔτει 1945 ἐν Ἄνω Αἰγύπτῳ ἀνευρεθέντος καὶ τῷ 1956 ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Καίρῳ μουσείου κ. Pahor Labib, τῇ βοήθειᾳ καὶ τοῦ βιβλιοθηκαρίου του Yassa Abd al Masih ἐκδοθέντος ἐν κοπτικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ εἰς τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μεταφρασθέντος ἀποκρύφου «Κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγελίου» ἐδημιουργήθη ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ἰκανὴ βιβλιογραφία, ἀποβαίνουσα διαρκῶς ἀψιλεστέρα. Ἡ μετὰ χειρᾶς πραγματεία ἀφιερῶται εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐν λόγῳ διαφωτιστικωτάτου εὐρήματος. Ταύτης προτάσσεται εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ εὐρήματος καὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, περὶ τοῦ κοπτικοῦ καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἑλληνικοῦ κειμένου αὐτοῦ, περὶ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν πηγῶν καὶ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ (σ. 7-13). Ἐπιτεταὶ ἡ γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ ἐξ 100 καὶ πλέον λογίων συγκειμένου εὐαγγε-

λου τούτου (σ. 14-33) καὶ ἐπακολουθεῖ ἐπισταμένη ἐξέτασις τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ (σ. 34-74), ἔνθα ἐξετάζεται ἡ κατάστασις καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ βιβλίου, τὸ πρόβλημα τῆς ἐξηγήσεως αὐτοῦ, ἡ γνωστικὴ ἀφετηρία καὶ ὕψος αὐτοῦ, ἡ ἔννοια περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ σχέσις τοῦ βιβλίου πρὸς τὸν ἰουδαϊζόντα χριστιανισμόν καὶ τὴν Ἑκκλησίαν. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Quispel, θεωρεῖ ὡς πενιχρὰς τὰς μετὰ τοῦ ἰουδαϊζόντος χριστιανισμοῦ ἐπαφὰς τοῦ ἐν λόγῳ ἀποκρύφου καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πιθανότητα περὶ τῆς ἐνταῦθα ὑπάρξεως γνωστῶν λογίων τοῦ Κυρίου, νομίζει δὲ ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι διὰ τῆς ἀνευρέσεως καὶ μελέτης τοῦ ἀποκρύφου τούτου εὐαγγελίου πλουτίζεται καὶ βελτιοῦται μᾶλλον ἢ γινώσκει ἡμῶν περὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ, ἐμφανιζομένου ἐνταῦθα ὡς προσεγγίζοντος μᾶλλον πρὸς τὴν συνοπτικὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὸν ἀρχέγονον χριστιανισμόν παρά πρὸς τὸν Ἰωάννην, χωρὶς νὰ σημαίνῃ τοῦτο, ὅτι ἡ γνωστικὴ περὶ τοῦ λυτρωτοῦ ἀντίληψις τοῦ ἀποκρύφου τούτου εὐαγγελίου δὲν εἶναι βαθέως διάφορος τοῦ τῆς Κ. Διαθήκης. Ἡ πραγματεία τοῦ κ. Haenchen ἀποτελεῖ περισπούδαστον συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀξιολόγησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου διὰ τὴν μελέτην τῆς Κ.Δ. καὶ τοῦ ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ εὐρηματός.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Sources Chrétiennes, Les éditions du Cerf. Paris 1962. No 90. Vie de Sainte Mélanie. Texte grec, introduction, traduction et notes par Denys Gorge. 1962. Σελ. 308.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (σ. 7-123) ἐξετάζονται αἱ διαφοροὶ πηγαί, τὰ τῆς ἡρωίδος τοῦ βιβλίου, αὐτὸ τὸ βιβλίον, τὰ τοῦ συγγραφέως, τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἱστορικὰ δεδομένα, ἡ λειτουργικὴ διδασκαλία, συμπληρωματικαὶ σημειώσεις καὶ βιβλιογραφία. Ἀκολούθως παρατίθεται τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων καὶ ἐπακολουθοῦν χάρτης καὶ πίνακες βιβλικῶν χωρίων καὶ ὀνομάτων καὶ εὐρετήρια καθ' ὅλην καὶ ἑλληνικῶν λέξεων καὶ περιεχομένων.

No. 91. Anselme de Cantorbery, Pourquoi Dieu s' est fait homme. Texte latin, introduction. bibliographie, traduction et notes de René Roques 1963. Σελ. 525.

Ἐν τῇ περισπούδαστῳ εἰσαγωγῇ ἐξετάζεται α) ὁ Ἄνσελμος, ἡ ἐποχὴ του καὶ τὸ καθ' ὅλου ἔργον του, β) ἡ οἰκονομία, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ μέθοδος τοῦ κυριωτάτου ἔργου του Cur Deus homo, γ) αἱ ὑπ' αὐτοῦ προσαγόμεναι ἐνταῦθα ἀποδείξεις καὶ δ) ἡ καθ' ὅλου ἀξία αὐτοῦ (Σελ. 9-190).⁴ Ἐἴτα γίνεται λόγος περὶ τοῦ πρωτοτύπου λατινικοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου καὶ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Dom François Schmitt, ἅτινα καὶ παρατίθενται ἐφεξῆς μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων σχολίων.

Πρόκειται περὶ ἀξιολόγου προσφορὰς εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ οφείλοντας νὰ μελετήσωσι τὸ περίφημον ἔργον τοῦ Ἄγγλου ἀρχιεπισκόπου, ὅπερ ἐδημιούργησεν ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς σωτηριολογίας ἅμα καὶ πνευματικότητος.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Fritz Lieb, Sophia und Histoire. Aufsätze zur östlichen und westlichen Geistes und Theologieschichte, herausgegeben von Martin Rohkrämer. B.V.Z. Verlag. Zürich 1962. s. VIII+380.

Ἐν τῇ θεολογικῇ ἑκλογῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βασιλείας ὀνότιμος ἦδη καθηγητῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θεολογίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας κ. Fritz Lieb εἶναι γνωστότατος εἰς τὸν ὀρθόδοξον κόσμον, ἰδίᾳ δὲ τὸν ρωσικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἑλληνικόν, τὸν

ὁποῦν καὶ προσωπικῶς ἐγνώρισε μάλιστα ἐκ τῆς παρακολούθησώς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πανορθοδόξου ἐν Ἀθήναις συνεδρίου, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1936, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ κόσμος οὗτος γνωρίζει τὸ ζωηρότατον διαφέρον τοῦ ἀνδρὸς διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν Ῥωσικὴν καὶ τὴν Ῥωσὶαν καθ' ὅλου, διαφέρον χρονολογούμενον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1927, καθὼς γνωρίζει ἐπίσης καὶ τὰς ἀγνάς σοσιαλιστικὰς ἀρχὰς του, αἵτινες τὸν ὠθησαν μέχρι τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ῥωσικὸν Μπολσεβικισμόν, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐπέπρωτο νὰ ἀπομακρυνθῆ πλήρης ἀπογοητεύσεως τὸ 1948, ὅτε ἐδημοσίευσεν τὸ λίαν ἐνδιαφέρον φυλλάδιόν του «Χριστιανισμὸς καὶ Κομμουνισμὸς», τοῦ περιεχομένου τοῦ ὁποῦ εὐρεῖαν περίληψιν ἐδώσαμεν ἄλλοτε εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία». Εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἀχώριστον φίλον καὶ συνεργάτην τοῦ τε Karl Barth καὶ τοῦ Nik. Berdjaef, ἀφιερῶται ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταετηρίδι αὐτοῦ, ἐκτὸς ἐνὸς τεύχους τοῦ περιοδικοῦ Evangelische Theologie τοῦ 1962 μετὰ πραγματειῶν 4 στενοτάτων φίλων του, ἐν οἷς καὶ ὁ Karl Barth, καὶ ὁ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δημοσιευθεὶς ἐν Ζυρίχῃ μετὰ χεῖρας τιμητικὸς τόμος περιέχων 14 πραγματείας ἀναφερομένας εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν θεολογικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν σχέσιν Ὁρθοδοξίας καὶ Προτεσταντισμοῦ καὶ εἰς χαρακτηριστικὰς τινὰς προσωπικότητας τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐκ τῶν ὁποίων πραγματειῶν τινες μὲν ἐπανεδίδονται ἀμετάβλητοι, ἄλλαι δὲ μετὰ τινων τροποποιήσεων καὶ ἄλλαι ἦσαν ἀνεκδοτοί. Τοῦ τόμου οὗτου προτάσσεται πρόλογος ὑπὸ τοῦ κ. M. Rohkrämer (V-VIII) καὶ ἔπειτα πολὺ ἐνδιαφέρουσα προσωπογραφία τοῦ κ. L. ὑπὸ τοῦ κ. E. Porret (σ. 3-12) ὑπὸ τὸν τίτλον L'homme le plus extraordinaire que je connaisse, τῆς ὁποίας γερμανικὴ μετάφρασις παρατίθεται ἐν παραρτήματι ὑπὸ τοῦ ἐγκαρδίου φίλου καὶ συμπατριώτου του, γνωστοῦ καθηγητοῦ τῆς Π.Δ. ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Montpellier κ. W. Vischer (σελ. 371-80). Ἐν τῷ μεταξύ τοποθετεῖται τὸ κύριον σῶμα τοῦ τόμου περιέχον τὰς ἐξῆς πραγματείας τοῦ τιμωμένου καθηγητοῦ: 1) Ἱστορίαν καὶ διδασκαλίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (σ. 15-18), περὶ τῆς πλουσιωτάτης Ῥωσικῆς καὶ σλαβικῆς βιβλιοθήκης τοῦ κ. Lieb, τοποθετημένης ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βασιλείας (σ. 19-30), περὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐν Βυζαντίῳ (σ. 31-40), περὶ Ὁρθοδοξίας καὶ Προτεσταντισμοῦ (σ. 41-54), περὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Ῥωσικῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας (σ. 55-82), περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ σλαβοφίλου μεσσιανισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ (σ. 83-113), περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Leontiev, τοῦ προφήτου τῆς ὀργῆς (σ. 114-144), περὶ τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Dostojewski (σ. 145-180), περὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἀντιχρίστου παρὰ τῷ Βλαδίμ. Σολοντζεν (σ. 181-201), περὶ τοῦ N. Berdjaev καὶ τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς φιλοσοφίας του (202-211), περὶ χριστιανισμοῦ καὶ μαρξισμοῦ (212-277), περὶ πίστεως καὶ ἀποκαλύψεως παρὰ τῷ J. Hamann (278-302), περὶ τοῦ Joh. G. Hamann (303-320), περὶ ἱστορίας καὶ ἱστορίας τῆς σωτηρίας ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ R. Bultmann (321-339), περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ἐν τῷ κηρύγματι καὶ τῇ ἱστορίᾳ ἐν διαλόγῳ μετὰ τοῦ R. Bultmann (340-55) καὶ ἡ βιβλιογραφία τοῦ ἑορτάζοντος (356-372). Καὶ μόνον ἡ δῆλωσις τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου οὗτου ἐμφαίνει τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, τὴν μελέτην τοῦ ὁποῦ συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς κατόχους τῆς Γερμανικῆς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ οὗτου, ἐκφράζοντες συγχρόνως καὶ τὰς ἐγκαρδίους προσωπικὰς ἡμῶν εὐχὰς πρὸς τὸν ἑορτάζοντα συμπαθέστατον φίλον τῆς Ὁρθοδοξίας.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Joseph Gill, 'Η Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας. Ἐκδοσις καὶ μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ τοῦ «Καλοῦ τύπου» μετ' εἰκόνων. Ἐν Ἀθήναις 1962. Σελ. κα' + 524.

Ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐπιτευχθεῖσα ψευδοένωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τὰ ὁποῖα γεγονότα τοσαῦτα φροντίδες καὶ μόχθοι καὶ δαπάναι κατεβλήθησαν, ἐνδιαφέρουσι πολύ, ὡς τυγχάνει γνωστόν, οὐχὶ μόνον τοὺς θεολόγους, ἀλλὰ καὶ πάντα μεμορφωμένον χριστιανὸν εἴτε τῆς Δύσεως εἴτε τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε νὰ εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτος, τοῦλάχιστον κατ' ἀρχήν, ἡ δημοσίευσίς περὶ αὐτῶν λεπτομερεστάτης ἐπιστημονικῆς μελέτης. Τὸν ἄθλον τῆς συγγραφῆς μιᾶς τοιαύτης ἐμπεριστατωμένης μελέτης ἀνάλαβε διαπρεπῆς Ἀγγλος ῥωμαιοκαθολικὸς θεολόγος, ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθηγητῆς τοῦ γνωστοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἀνατολικοῦ Ἰνστιτούτου, νῦν δὲ πρύτανης αὐτοῦ, πατήρ Joseph Gill, ἰησοῦίτης, σπουδάσας, πρὸ ἐτῶν καὶ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, κατέχων, πρὸς τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ βυζαντινῇ, καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ συμπαθῶς πρὸς τὴν χώραν ἡμῶν διακείμενος, ἀσχολούμενος δὲ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποκλειστικῶς περὶ ἐρευνᾶς σχετικᾶς πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο θέμα καὶ ἱκανῶς περὶ τοῦτου μικροτέρας πραγματείας δημοσιεύσας. Καρπὸς δὲ τῶν πολυχρονίων τούτων ἐρευνῶν εἶναι ὁ μετὰ χεῖρας καλαισθητικώτατα τυπωμένος τόμος περιέχων ἑλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ ἀγγλιστῆ πρωτοτύπου ἐν Cambridge δημοσιευθέντος ἔργου, ἥτις μετάφρασις ἐπεχειρήθη καὶ ἐκδίδεται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ «τῆς προετοιμασίας διὰ τὴν Β' Οἰκουμηνικὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ» καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀναγνωσθῆναι ἢ ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ποτε ἐζημιώθη καὶ μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν «τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος νὰ γίνουσι μάθημα διὰ τὸ μέλλον», ὡς ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ προόφῳ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου (σελ. θ') καὶ ὡς πιστεύομεν ἀκραδάντως καὶ ἡμεῖς. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκτὸς τῆς εἰσαγωγῆς (σελ. ιη'—κα'), σύγκειται ἐκ 10 κεφαλαίων, ἔθνα γίνεται λόγος περὶ τῆς προϊστορίας τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου, περὶ τοῦ πάπα Μαρτίνου τοῦ Ε' καὶ τῶν Ἑλλήνων, περὶ τῆς Συνόδου τῆς Βασιλείας καὶ τῶν Ἑλλήνων, περὶ τῶν μετ' αὐτῶν συζητήσεων περὶ καθαρτηρίου καὶ Filioque, περὶ τῶν ἐν Φλωρεντία δογματικῶν συζητήσεων καὶ περὶ τῆς περιβοήτου ἐνώσεως, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνεχίσεως καὶ ἀποπερατώσεως τῆς Συνόδου καὶ τέλος περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑποδοχῆς τῆς ἐνώσεως ταύτης. Ἡ μακρὰ καὶ διεξοδικὴ αὕτη ἔρευνα, ἀποκρυσταλλωμένη εἰς 451 σελίδας, κατακλείεται διὰ μακροῦ καὶ περισπούδαστου ἐπιλόγου (σ. 452-481), μεθ' ὃν παρατίθεται ἐν παραρτήματι τὸ «Διάταγμα» τῆς ἐνώσεως τῆς 6.7.1439 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ» (σ. 477-81) καὶ ἐπακολουθοῦσι μακρὰ βιβλιογραφία (σ. 482-97) καὶ ἀναλυτικὸς πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων (σ. 498-524).

Παρατιθέμενοι πάσης εἰδικῆς παρατηρήσεως περὶ τε τῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τῆς κρίσεως προσώπων καὶ πραγμάτων, ἥτις ἐπαφίεται εἰς ἄλλους εἰδικωτέρους, ἀρκεῖται εἰς γενικαίαν τινὰ παρατήρησιν, ἢ ἐπιφυλάσσομεν διὰ τὸ τέλος τοῦ παρόντος σημειώματος καὶ εἰς ἐλάχιστας παρατηρήσεις ἀναφερομένας, ἂν ὅχι εἰς πάσας τὰς ἀπαντήσεις τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου προβαλλομένων δύο ἀποριῶν, ἥτοι α) διὰ τί ἀπέτυχεν ἡ ἔνωσις μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ β) κατὰ πόσον εἶναι δικαία ἡ κατηγορία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Συνόδου, τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἀπαντήσεις του εἰς τὴν πρώτην καὶ κυριωτάτην ἀπορίαν. Κατὰ τὸν π. Gill ἡ ἀτυχία τῆς ἐνώσεως ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι «ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός πρῶτον καὶ κατόπιν ὁ Γεώργιος Σιχολάριος μετὰ μίαν μικρὰν ὀμάδα ὑποστηρικτῶν διήρθωσαν ἀτιμωρητῆ μίαν σταθερὰν προπαγάνδαν ἐναντίον τῆς ἐνώσεως μέσα εἰς ἓνα συμπαθὲς περιβάλλον» (Σελ. 459). Ἄλλ' ἂς ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ ἀντιπαρατηρήσωμεν α) ὅτι ἀλλοίμονον ἔαν ὑπόθεσις τοσοῦτον ἱερά, οἷα εἶναι ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀνιμῆναι τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀπὸ μέτρα βίας καὶ β) ὅτι, ἐάν αὐτὸ περιβάλλον ἦτο τοσοῦτον συμπαθὲς, καὶ τοσοῦτο πλειονοψηφοῦν, ὅσον φαντάζεται ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν φίλος, τότε πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐπιτυχία τῆς προπαγάνδας δύο ἀνθρώπων ὑποστηριζο-

μένων ἀπὸ μικρᾶς ὁμάδος ὑποστηρικτῶν); Ἡ ἀπάντησις ὁμοῦ εἰς τὴν ἀπορίαν ταύτην παρέχεται διὰ τῆς ἐν σελ. 453 ὁμολογίας τοῦ συγγραφέως, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ κατώτεραι τάξεις τῆς κοινωνίας ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τῆς ἐνώσεως ἀκολουθοῦσαι μᾶλλον τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸν κατώτερον κληρὸν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὅλως ἀντίθετοι. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν χαρακτήρα τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸν συγγραφέα νὰ γίνουσι σεβασταὶ («διὰ τῆς βίας»), ἀς ἐπιτραπῇ πάλιν εἰς ἡμᾶς νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι αἱ τοιαῦται περὶ ἀνωτάτης αὐθεντίας ἀντιλήψεις ἰσχύουν μόνον διὰ τὴν Ἑνωμένην Ἐκκλησίαν μετὰ τὸ σχίσμα, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ διὰ τὴν Ὀρθόδοξον, ἀλλ' οὐδὲ δι' αὐτὴν τὴν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν τῶν πρώτων αἰώνων, ὡς ἀποδεικνύει τοῦλάχιστον τὸ παράδειγμα τῆς τε λεγομένης ληστρικῆς καὶ αὐτῆς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Προφανῶς δὲν λαμβάνεται ἐπαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ῥόλος, ὃν διαδραματίζει ἐν τῇ Ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ, «ὁ ὀρθόδοξος λαός», ὅστις κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τῶν Πατριάρχων τοῦ 1848, ἀποτελεῖ τὸν «φύλακα τῆς Ὀρθοδοξίας», καὶ ὅτι διὰ τοῦ μέσου τῶν «ἀφορισμῶν τῶν ἀνωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν» μόνον σχίσματα προκαλοῦνται, ὡς διδάσκει ἡ ἀψευδὴς ἱστορία. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν «ὀρθόδοξον λαόν» ὀφείλεται ἡ διὰ μέσου τοσούτων αἰώνων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων ἀντιξοωτάτων περιπτώσεων καὶ πολυωνύμων προπαγανδῶν καὶ διωγμῶν, ἀκόμη δὲ καὶ ἐθνικιστικῶν διαιρέσεων καὶ ἀλληλοσυγκρούσεων διατήρησις τῆς ἐνότητος τῆς Ὀρθοδοξίας, ἥτις διέλαμψε καὶ ἐν τῇ Πανορθόδοξῃ συνδιασκέψει τῆς Ῥόδου ἐν ἔτει 1961. Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ εἶναι ἀξία παρατηρήσεως (τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἐλαχίστους λογίους Ἑλληνας, τοὺς σπεύδοντας νὰ καταδικάσωσι τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους ἀθηναιτικοὺς κληρικοὺς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ὡς δῆθεν ὑπευθύνους τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως), εἶναι, λέγομεν, ἀξία παρατηρήσεως ἡ εὐκαιρὸς ὁμολογία τοῦ π. Gill, καθ' ἣν ὁ εἰς τρόπον τῆς ἐξουδετερώσεως ἐκ μέρους τῶν Λατίνων, τῆς ἀθηναιτικῆς προπαγάνδας, ὅστις κατ' αὐτὸν ἦτο ἡ ἀφιξίς ἐγκαίρου καὶ ἀποτελεσματικῆς βοήθειας εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Πόλιν, δὲν ἐπραγματοποιήθη λόγω τῆς ἀδυναμίας τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τὴν ὅποιαν ἀδυναμίαν καὶ περιγράφει (σ. 462-463). "Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν ἕτερον τρόπον, καθ' ὃν, κατὰ τὸν συγγραφέα, θὰ ἤδύνατο ὁ Πάπας νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως, δηλ. διὰ τῆς ἀποστολῆς μεγάλου ἀριθμοῦ κληρῶν πρὸς διαφύλαξιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὅποιαν παράλειψεν θεωρεῖ καὶ ὡς «ἐκπληκτικὴν» δεδομένης τῆς ὑπάρξεως ἀποστολῶν Δομινικανῶν καὶ Φραγκισκανῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ γνώμη αὕτη προϋποθέτει ἐλλιπεστάτην γνῶσιν τῆς τε ψυχολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐν γένει λαῶν καὶ τῆς σταθερᾶς τῶν ἐμμονῆς εἰς τὴν πατριὸν πίστιν καὶ τὰς πατρίδας παραδόσεις. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν τοιαύτην ἐμμονὴν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν εἰς τὰς πατρίδας παραδόσεις καὶ εἰς τὴν Ὀρθόδοξίαν, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν θλιβερὰν συσχέτισιν ὑποθέσεως τόσον ἱερᾶς διὰ τοὺς χριστιανούς, οἷα ἦτο ἡ πραγματοποιήσις τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς εὐχῆς τοῦ Κυρίου, «ἵνα ὦσιν ἓν», πρὸς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις, ἀπὸ τε τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, καὶ ἡ χρῆσις μέσων ἄλλοτριῶν πρὸς τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ὀφείλεται τὸ ναυάγιον τοσούτων προσπαθειῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία, ἱστορία τεραστίων («σφαλμάτων τοῦ παρελθόντος»), εὐκταῖον εἶναι νὰ «γίνῃ μάθημα διὰ τὸ μέλλον», ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς Ἕλλην ἐκδόχης τῆς μεταφράσεως τοῦ κατὰ ἄλλα περισπουδάστου ἔργου τούτου. Ἀναγνωρίζομεν τοὺς μύχθους τοῦ φίλου συγγραφέως καὶ τὴν εὐγενῆ προσπάθειαν νὰ εἶναι ὅσον θὰ ἤδύνατο ἀντικειμενικότερος ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων καὶ εἰς τὰς κρίσεις του περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων δι' ἀναγνωρίσεως τῶν σφαλμάτων καὶ τοῦ Οὐμβέρτου καὶ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ τινων παπῶν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τοῦτο ἀξιολογωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν συγγραφὴν μιᾶς θλιβερᾶς ἱστορίας. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ θὰ συγκατατιθέμεθα νὰ ἐτίθετο ὡς ἐπιγραφή τοῦ ἔργου τούτου ὁ τίτλος, τὸν ὅποιον ἔδωκεν

εἰς τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν γνωστῶν «Ἀπομνημονευμάτων» περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίας Συνόδου τοῦ ἡμετέρου Σιλβέστρου Συροπούλου ὁ Ἄγγλος ἐπίσκοπος Greyghton ἐν ἔτει 1660, Vera historia unionis non verae, ἐὰν θὰ ἦτο α) νοητὴ τελείως ἀληθινὴ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ καὶ ἐὰν β) θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἔννοια τῆς μιᾶς veritas πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἑτέρας. Τέλος ἐπιτραπήτω ἡ εὐχή, ὅπως ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου περισσότερα τις προσοχὴ εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως καὶ εἰς τὴν ὀρθογραφίαν.

II. I. Μπρατσιώτης

Christliche Konfessionen in Selbstdarstellungen, Herausgegeben von Günther Stachel, Band I. Eugen Walter, Alle meine Quellen sind in dir. Echter Verlag, Würzburg 1962. Σελ. 153. — Band II. Bischerhof Stef. Neill, Anglikanisches Bewusstsein 1962. Σελ. 251.

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ ῥωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου κ. Stachel ὁ γνωστὸς ἐν Würzburg ἐκδοτικὸς οἶκος Echter Verlag ἀνέλαβεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς οἰκουμένης συνόδου τοῦ Βατικανοῦ τὴν δημοσίευσιν τεσσάρων αὐτοβιογραφικῶν ἐκθέσεων τῶν κυριωτέρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀλληλογνωριμίας αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τούτων ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν ῥωμαιοκαθολικὴν, τοῦ Γερμανοῦ θεολόγου E. Walter, ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ πηγαὶ μου εὐρίσκονται ἐν σοὶ» καὶ τὴν ἀγγλικανικὴν τοῦ γνωστοῦ καὶ παρ' ἡμῶν Ἀγγλικανοῦ ἐπισκόπου καὶ ἄλλοτε καθηγητοῦ κ. Στεφ. Neill, μεθ' ἧς θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ Ὁρθόδοξος ἀναθεθεῖσα εἰς Ἑλληνα καθηγητὴν καὶ ἡ Προτεσταντικὴ ἀναληφθεῖσα ὑπὸ ἐνὸς Γερμανοῦ Εὐαγγελικοῦ θεολόγου. Τὰς μετὰ χεῖρας δύο πρώτας αὐτοεκθέσεις διακρίνει λεπτότης σκέψεως καὶ παρατηρήσεως καὶ ἐκτιμήσεως πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἰδίαν ἐκάστου μητέρα Ἐκκλησίαν. Ἰδιαίτερος διακρίνεται διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν χάριν ἡ ἐκθεσις τοῦ Ἀγγλικανοῦ ἐπισκόπου.

II. I. Μπρατσιώτης.

Κωνσταντίνου Δ. Γεωργιούλη, Ἀριστοτέλης ὁ Σταγίριτης. Ἐκδόσεις τῆς Ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς ἐταιρείας Χαλκιδικῆς. Θεσσαλονίκη 1962. Σελ. 435.

Ἐν ἀντιθέσει οὐ μόνον πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ ἰζ' καὶ ιη' αἰῶνος, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἐξαιρέσει ἀξιολόγων τινῶν περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς φιλοσοφίας του πραγματιῶν, «δὲν ὑπάρχει ἀνάλογος κατ' ἔκτασιν καὶ κατὰ τὸν ζῆλον ἑνασχόλησις μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ μεγάλου Σταγίριτου». Ὑπὸ τοιαύτους ὅρους πρέπει νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ καὶ εἰς τὸν τομέα τοῦτον σοβαρὴ τῆς τῆς συμβολῆς τοῦ ἐγκρίτου φιλοσόφου καὶ φιλολόγου κ. Κωνσταντίνου Γεωργιούλη, ὅστις ἀφοῦ ἐν ἔτει 1930 ἐδημοσίευσεν περισπούδαστον καὶ ὀγκώδη ἔργασίαν περὶ τῆς (Πρώτης φιλοσοφίας ἢ τῶν «Μετὰ τὰ Φυσικά» τοῦ Ἀριστοτέλους, πρὸ τινος δὲ καὶ μακρῶν καὶ σπουδαίων περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς φιλοσοφίας του πραγματιῶν ἐν τῷ «Νεωτέρῳ Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ τοῦ Ἡλίου», ἔρχεται ἐν τῷ μετὰ χεῖρας αὐτοτελεῖ ἔργῳ του νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν περὶ τοῦ ἐπιφανεστάτου τούτου φιλοσόφου μονογραφίαν του. Τὸ ἔργον τοῦτο συγκροτεῖται ἐκ δύο κυρίων μερῶν, τὴν τὴν μὲν πρώτην ἀφιερῶνται εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (σ. 25-107), τὸ δὲ δεύτερον ἀσχολεῖται περὶ τὴν συστηματικὴν ἐπισκόπησιν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ (σ. 108-417). Προτάσσεται ἐκτενὴς πρόλογος ἐπέχων θέσιν εἰσαγωγῆς (σ. 3-24), εὐθα περιγράφεται καὶ ἀναδεικνύεται διὰ συγχρόνων γεγονότων ἡ ἀφθίτος καὶ πάντοτε ἐπίκαιρος, παγκόσμιος δὲ σημαντικότης τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους, χαρακτηριστικῶς ἐπισημαίνεται διὰ τοῦτο εὐλόγως ὡς philosophia perennis, οὐ μόνον διὰ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ

καὶ διὰ τὴν μαθηματικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὡς καὶ διὰ τὴν οικονομικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀκολουθῶς ἐν τῷ Α' μέρει ἐξετάζεται ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Πλάτωνος εἰκοσαετῆς ποιομαθτεία αὐτοῦ, ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος ἐγκατάστασις αὐτοῦ ἐν τῇ Ἄσσω καὶ τῇ Μυτιλήνῃ, ἡ ἀνάληψις τῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἐν Ἀθήναις διαμονὴ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἡ ἴδρυσις τοῦ Λυκείου, αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ φιλοσόφου, σκιαγραφία τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἡ δῆθεν ἀντίθεσις του πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἡ πρὸς τὸν Ἰσοκράτην σχέσις του, ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις αὐτοῦ, αἱ περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ μαρτυραὶ, ἡ συγγραφικὴ δρᾶσις αὐτοῦ, ἡ μορφή καὶ ἡ ἱστορία τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραφῶν, τὰ χειρόγραφα καὶ αἱ ἐκδόσεις, τὰ εἰς αὐτὸν σχόλια, αἱ μεταφράσεις καὶ τὰ εἰς αὐτὸν βοηθήματα. Ἐν δὲ τῷ Β' μέρει ἐρευνᾶται ἡ ἔννοια, τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ μέθοδος τῆς φιλοσοφίας κατ' Ἀριστοτέλην, ἡ περὶ ἐπιστήμης διδασκαλία αὐτοῦ, ἡ γνωσιοθεωρία, ἡ μεταφυσικὴ, ἡ φυσικὴ, ἡ μαθηματικὴ, ἡ βιολογία, ἡ ψυχολογία, ἡ ἠθικὴ, ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία, ἡ ἔθνητικὴ, ἡ ποιητικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ γενετικὴ ἐξέλιξις τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἡ ἱστορία τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, συμπεριλαμβανομένης, ἐννοεῖται, καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως θέσεως αὐτῆς καὶ ἀναδεικνυομένης ἀπαξ ἔτι τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀναγνωρίσεως καὶ ἀξιοποιήσεως καὶ τῆς κοσμοϊστορικῆς σημασίας αὐτῆς. Τὸ δὲ ἔργον κατακλείεται διὰ τῆς παραθέσεως πινάκων, χρησιμοποιομένων ὀνομάτων (σ. 419-427), ἀριστοτελικῶν χωρίων (429-430) καὶ περιεχομένων (σ. 431-434). Ἡ ἔκθεσις τῶν πραγμάτων στηρίζεται ἐπὶ εὐρείας γνώσεως οὐ μόνον τῆς ὑπαρξούσης μέχρι σήμερον βιβλιογραφίας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς προσωπικῆς ἐρεῦνης αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ διακρίνεται διὰ τὴν διαύγειαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κρίσεως καὶ τὴν σαφήνειαν τῆς διατυπώσεως ἐν γλώσῃ ἀπλῇ καθαρευούσῃ, εἰς τὴν ὁποίαν κατέληξεν ὁ σοφὸς συγγραφεὺς μετὰ μακρὰν προσήλωσιν εἰς τὴν δημοτικὴν, ἀλλὰ καὶ μετὰ μακρὰν διδασκτικὴν καὶ συγγραφικὴν πεῖραν. Συνιστῶμεν ἰδιαιτέρως τὴν μελέτην καὶ τοῦ περισπουδάστου τούτου ἔργου, ὡς καὶ πάντων τῶν προηγουμένων συγγραφῶν τοῦ ἐπιφανοῦς πνευματικοῦ τούτου ἀνδρὸς εἰς τοὺς θεολόγους, οἵτινες ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ θὰ εὐρίσκωσιν ἄνδρα κατανοοῦντα καὶ θαυμάζοντα τὴν τε Γραφὴν καὶ τοὺς ἰ. πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Κλείομεν δὲ τὸ παρὸν σημείωμα διὰ τῆς ἐξῆς στοχαστικῆς παρατηρήσεως τοῦ συγγραφῆ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπιστῶμεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου. «Οἱ παρ' ἡμῶν φιλοσοφούντες ... λησμονοῦν, ὅτι ὁ ἀριστοτελισμὸς ἔχει ἀποτελεσεῖ θεμελιῶδες στοιχεῖον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔχει ἀφήσει ἀνεξίτηλα σημεῖα ἐπιδράσεως διὰ μέσου τῆς Δογματικῆς τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως» (σελ. 20). Ἡ παρ' ἡμῶν ὁμῶς υπογράμμισις τῶν λόγων τούτων δὲν σημαίνει, ὅτι λησμονοῦμεν τὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ μεταξὺ τῶν μεγάλων φιλοσοφημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος προτεραιότητα τῆς πλατωνικῆς καὶ νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Γ. Ι. Φοῦσάρας, Βιβλιογραφία τῶν ἑλληνικῶν βιβλιογραφιῶν 1791—1947. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας». Ἀθῆναι 1961. Σχ. 8ον, σσ. κ. 284+3 ἄ.ἄ.

Ὁ κ. Γ. Ι. Φοῦσάρας, γνωστὸς εἰς τοὺς βιβλιογραφικοὺς κύκλους, ἐξέδωκε τῇ χορηγείᾳ τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἑλληνικῶν βιβλιογραφιῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1791 μέχρι τοῦ 1947.

Ἡ ἐργασία διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Εἰς τὸ πρῶτον περιλαμβάνονται οἱ κατάλογοι τῶν ἐντύπων καὶ εἰς τὸ δεῦτερον τὰ εὐρετήρια καὶ οἱ πίνακες.

Ἀναλυτικώτερον ὁ σ. κατατάσσει τὸ ὕλικόν του εἰς τὰς ἐξῆς ὁκτὼ ἐνότητας: α' «Γενικὲς βιβλιογραφίαι», β' «Κατάλογοι δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν», γ' «Κατά-

λογοὶ βιβλιοπωλείων, τυπογραφείων καὶ ἐκδοτῶν», δ' «Βιβλιογραφίαις θεμάτων», ε' «Βιβλιογραφίαις τόπων», ζ' «Βιβλιογραφίαις προσώπων», ζ' «Βιβλιογραφικὰ περιοδικὰ» καὶ η' «Ἐύρετῆρια περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων».

Εἰς τὰς ἐνόητας αὐτὰς βιβλιογραφοῦνται χρονολογικῶς 1614 ἐν ὄλῳ λήμματα, ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας, καταγράφονται δὲ βιβλιογραφίαι αἱ ὅποια ἀφορῶσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ θέματα καὶ πρόσωπα, συντεταγμέναι ὑπὸ ἑλλήνων ἢ ξένων, ἑλληνιστὶ ἢ μὴ. Ἐξαιροῦνται μόνον αἱ βιβλιογραφίαι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς γνωσταὶ εἰς τοὺς μελετητάς. Ἡ βιβλιογράφησις τῶν λημμάτων γίνεται κατὰ τὸν ὀρθόδοξον τρόπον, ὑποσημειοῦται δὲ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἡ βιβλιοθήκη, εἰς ἣν τοῦτο εὐρίσκεται, καθὼς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς βιβλιοθηκονομικῆς κατατάξεως αὐτοῦ.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος εὐρετηριάζονται: α' τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, β' τὰ ξένα ὀνόματα, γ' τὰ βιβλιογραφικὰ θέματα, καὶ προστίθενται:

α' «Χρονολογικὸς πίνακας» β' «Τοπογραφικὸς πίνακας».

Ἀναμφιβόλως αἱ βιβλιογραφικαὶ ἐργασίαι ἐν Ἑλλάδι ὑστεροῦν καὶ δὲν εἶναι ὀλοκληρωμέναι. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἰδρύματος εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει συγχροτηθῆ μόνιμον ἐπιστημονικὸν προσωπικόν, εἰς τοῦτο εἰδικευμένον καὶ διαθέτον μέσα. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι στερούμεθα βιβλιογραφικῶν περιοδικῶν ὀλοκληρῶν τῆς ἱστορίας ἡμῶν, καὶ ὅτι τὰ περισσότερα τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν μας, διακόψαντα ἢ συνεχίζοντα τὴν ἐκδοσὴν των, παραμένουν ἄνευ εὐρετηρίων. Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης αἱ ἰδιωτικαὶ πρωτοβουλίαι πρέπει νὰ χαιρετίζωνται μεθ' ἰκανοποιήσεως, διότι ὁμολογουμένως καλύπτουν κενά, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐμφανίζονται ὀλοκληρωμέναι. Ὁ κ. Γ. Ι. Φουσάρας λ.χ. περιορίζων τὴν ἐργασίαν του εἰς τὸ ἔτος 1947 δημιουργεῖ αὐτομάτως θέμα συμπληρώσεως τῆς βιβλιογραφίας αὐτοῦ καὶ ἐνημερώσεως αὐτῆς. Ἐν τούτοις ἡ ἐργασία του καλύπτει βασικὴν τινα ἔλλειψιν, καὶ καθὼς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν βιβλιογραφουμένων βιβλιογραφικῶν ἐνδιαφερόμενων ἱστοριοφιλολογικὰς μελέτας ἢ προσφορὰ ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὸ περιοδικόν.

Ἄδαμάντιος Στ. Ἀνεστίδης.

Photius Bibliothèque. Texte établi et traduit par René Henry, Docteur en Philosophie et Lettres, Professeur à l' Athénée Royal de Charleroi. Τόμοι: 1 («Codices» 1-84), Paris 1959, σχ. 8ον, σσ. III+202+191+2 ἄ. ἄ., II («Codices» 85-185), Paris 1960, σχ. 8ον, σσ. 203+224+2 ἄ. ἄ., III («Codices» 186—222), Paris 1962, σχ. 8ον, σσ. 227+247. Société d' édition «Les Belles Lettres», 95 Boulevard Raspail (VIe). Collection Byzantine publiée sous la patronage de l' Association Guillaume Budé. Ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique.

Εἰς τὴν Collection Byzantine τοῦ Budé ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ René Henry, διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῶν Γραμμάτων, καθηγητοῦ τοῦ Athénée Royal ἐν Charleroi, ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Φωτίου.

Ἡ ὄλη ἐργασία ἐπραγματοποιήθη εἰς τρεῖς τόμους, κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατήσαν συνήθειαν τῶν ἐκδόσεων τῆς σειρᾶς, συναδεύεται ὑπὸ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ παρατηρήσεων ὑπ' αὐτήν.

Εἰς τὸν πρῶτον τόμον ἐκδίδεται τὸ κείμενον τῶν κωδικῶν 1-84, εἰς τὸν δεύτερον τῶν κωδικῶν 85—185 καὶ εἰς τὸν τρίτον τῶν κωδικῶν 186—222.

Τοῦ πρῶτου τόμου προτιθέσεται ἐκτενὴς εἰσαγωγή, ἐν ἣ ἐξετάζονται πρῶτον ἐν συντομίᾳ ὁ βίος τοῦ Φωτίου, τὸ ἔργον, τὸ Λεξικόν, αἱ ἐπιστολαὶ καὶ ἐκτενέστερον ἡ Βιβλιοθήκη. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρονται τὰ θέματα τοῦ κειμένου τῆς Βιβλιοθήκης, τῆς παραδό-

σεως τῶν χειρογράφων, τῆς ἱστορίας τῆς ἐκδόσεως, τῶν μεταφράσεων καὶ τέλος τῆς παρουσίας ἐκδόσεως.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις, τρίτη κατὰ σειρὰν μὲ ἀξιώσεις ἐπιστημονικὰς, στηρίζεται εἰς πλουσιωτέραν χειρόγραφον παράδοσιν (λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμ. 451 Μαρκεσιανὸς κώδιξ) καὶ ἐμφανίζεται ἀρτιωτέρα, κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου. Ἐλέγχεται μόνον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς στίξεως καὶ τοῦ κόμματος (Βλ. Ν. Λιβαδάρα, Βιβλιοκρισίαι τῶν δύο πρώτων τόμων ἐν ἁ' Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν ΚΘ' (1959), 485—487, Λ (1960-1961), 584—586).

Εἰς τὸν πρῶτον τόμον, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, δημοσιεύεται βιβλιογραφικὸν σημείωμα (σ.σ. XLVIII—L). Τὸ κείμενον συνοδεύει κριτικὸν ὑπόμνημα.

Ἄδαμάντιος Στ. Ἀνεστίδης

Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, Καθηγητοῦ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, Δημοσιεύματα (1951—1961). Σταμπούλ 1963. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, ἀριθμὸς ἐκδόσεως 98. Σχ. 8ον, σσ. 14+2 ἔ. ἄ.

Ὁ κ. Βασίλειος Θ. Σταυρίδης, Καθηγητῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης, ἐξέτύπωσε κατάλογον τῶν δημοσιευμάτων του. Ἀναγράφονται ἐν αὐτῷ 98 λήμματα, τὰ ὁποῖα ταξινομοῦνται εἰς δύο μέρη: α' Δημοσιεύματα καὶ β' Βιβλιοκρισίαι. Προτάσσεται σημείωμα βραχυγραφῶν καὶ ἐπιτάσσεται πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

Ἐξ ἀφορμῆς ἄλλοτε δοθείσης ἐσημείωσαμεν τὴν σκοπιμότητα τῶν παρομοίων ἐκδόσεων καὶ ἐξήραμεν τὴν χρησιμότητα τῶν τοιούτων καταλόγων, ὥστε νὰ περιττεύῃ νῦν ἡ διὰ μακρῶν ἐπανάληψις αὐτῶν. Ἐνταῦθα ὀφείλομεν ἀσφαλῶς νὰ ἐξάρωμεν τὸ γεγονός ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας.

Ἀποτελεῖ εὐχάριστον διαπίστωσιν τὸ γεγονός ὅτι ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης διανύει σήμερον μίαν περίοδον ἀνόδου καὶ ἐμφανίζει ἐπιστημονικὴν δραστηριότητα πλουσίαν. Οἱ νέοι καθηγηταὶ αὐτῆς φιλότιμοι καὶ φιλόπονοι ἐργάζονται μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας καὶ ἔχουν καταλάβει θέσιν σημαίνουσαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ τὴν διεθνή τοιαύτην.

Ὁ κ. Βασίλειος Θ. Σταυρίδης εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων καθηγητῶν τῆς Σχολῆς καὶ ἡ συγγραφικὴ του παραγωγὴ λίαν ἐκτενής. Καθίσταται λοιπὸν ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς μετὰ χεῖρας ἐκδόσεως καὶ ἡ υποχρέωσις τῆς κατὰ διαστήματα, ὅχι μεγάλα, ἐκδόσεως συμπληρωμάτων αὐτῆς. Δὲν θὰ εἶναι ἄσκοπον κατὰ τὰς ἐπανεκδόσεις αὐτοῦ τὰ λήμματα τῶν δημοσιευμάτων νὰ καταχωρῶνται ἀναλυτικώτερα ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενα καὶ τὰς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῶν ὑπὸ ἐξέτασιν ζητημάτων, καὶ νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ τῆς ἀναγραφῆς τῶν δι' αὐτὰ βιβλιοκρισιῶν.

Ὄφειλονται εἰς τὸν κ. Βασίλειον Θ. Σταυρίδην εὐχαριστίαι διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ καταλόγου.

Ἄδαμάντιος Στ. Ἀνεστίδης.